

MTA doktori pályázat

Pályázó: Dr. Blutman László

Az értekezés címe: A nemzetközi jog érvényesülése a magyar jogban: fogalmi keretek.

Blutman László:

Válasz Kecskés László, Kovács Péter és Valki László opponensi véleményére

Köszönöm Kecskés László (az MTA levelező tagja), Kovács Péter (DSc) és Valki László (DSc) professzor urak részletekbe menő, alapos opponensi véleményét, az értekezés értékelésére fordított idejüket és hasznos, tanulságos észrevételeiket. Megtiszteltetést jelent számomra az opponensi véleményekben megfogalmazott méltató, dicsérő megállapítások sora, a vélemények pozitív kicsengése, és az, ahogy egyik opponensem megközelítésemet párhuzamba állítja *Albert Kocourek* analitikus-dogmatikai módszerével (Kecskés 2). Különösen jól esik, hogy másik opponensem szakmai értelemben „Buza-unokának” tekint (Kovács 1), hiszen a Kövy Sándortól *Emődy Dánielen* át a *Buza Lászlóig* és *Finkey Ferencig* ívelő sárospataki iskolára – ennek szellemiségét Buza akadémikus plántálta át Szegedre – mindig jellemző volt a jogszövegekhez kötött erőteljes dogmatikai-kritikai megközelítés, melyet reményeim szerint az értekezésem is tükröz.

Az opponensi véleményekben foglalt észrevételekre, kifogásokra az alábbiakban válaszolok. Mivel azok részben kapcsolódnak egymáshoz, a három véleményre a válaszomat nem külön-külön, hanem egybefogva fogalmazom meg. Az észrevételeket, kifogásokat kilenc pontba csoportosítottam, és az általánosabbakat vettem előre.

* * *

1. Kovács Péter megkérdőjelezi, hogy az értekezésben tett finomabb fogalmi megkülönböztetéseket, esetlegesen új szakkifejezéseket (pl. harmadfokú alkotmányellenesség, formai absztrakt alkalmazhatóság vagy beiktatás) a joggyakorlat befogadná (Kovács 4). Valki László külön kiemeli, hogy a hatályos jogszabályi szövegtől eltérő fogalomnak (*beiktatás kontra kihirdetés*) gyakorlati hatása aligha lesz, és bizonyos kétségét fejezi ki, hogy egyes új fogalmakkal jobban meg lehet-e oldani gyakorlati problémákat (Valki 3). Az utolsó felvetés kivételével mindezzel alapvetően egyetértek, de néhány észrevételt helyénvalónak tartok.

(a) Az értekezésemben szereplő dogmatikai problémákat a joggyakorlatból szűrtem ki, és annak elemzésével kívántam megoldani. Például a „*kihirdetés*” *elnevezést* nem öncélúan kifogásolom, hanem a gyakorlat fogalmi zavarait veszem alapul, ezt tizenkét példával igazolom (értekezés 51-53), majd keresem a fogalmi zavar megszüntetésének lehetőségét. Elemzéseim iránya jellemzően a következő: a gyakorlatban, jogszövegekben fellelhető

fogalomzavar – a zavaros fogalomhasználat feltárása és elemzése – egy dogmatikailag zártabb rendszer felvázolása - javaslat következetesebb fogalmi megközelítésre a gyakorlati problémák tükrében. A tudományos érték a zártabb fogalmi-logikai összefüggésrendszer felvázolásában domborodik ki (új fogalmak, distinkciók, osztályozások, dogmatikai összefüggések); ezt hívta Kövy Sándor a „*positivum philosophiájának*” (már jóval a német Bergbohm előtt).¹

(b) Az elemző felelőssége korlátozott abban, hogy mindez a gyakorlatba átszivárog-e. Az elemzőnek az a feladata, hogy rámutasson a jogdogmatika felfeslett szövetére, majd letegye az asztalra azokat az eszközöket, melyekkel az megfoltozható. Az már nem rajta múlik, hogy ezeket a (fogalmi) eszközöket valóban használják-e. Nincs kétségem, hogy egyetlen gyakorlati szakember sem fogja olvasni az értekezést. De a jogtudomány eredményei sosem áttörték a joggyakorlat falait: a legjobb esetben is, hosszú időn át, többszörös közvetítéssel – sok esetben cseppenként – szivárogtak be a gyakorlatba.

(c) Ilyen háttér előtt az elemző felelőssége elsősorban abban áll, hogy a gyakorlatban is használható eredményekre jusson. Nem látom elvi akadályát annak, hogy az általam felvázolt fogalmi összefüggésrendszert a gyakorlatban alkalmazni lehessen. Ezt támogatják Kecskés László és Valki László azon megállapításai is, amelyekkel elismerik az eredmények gyakorlati irányultságát (Kecskés 3; Valki 4).

(d) Valki László felvetéséhez (ti. a fogalmi következetlenségek valóban okoznak-e a joggyakorlatban zavarokat), határozott válaszom az, hogy igen, és ezt sok példán keresztül mutatom be. Ezek közül az egyik látványosabb, hogy a *közvetlen alkalmazhatóság* fogalmát milyen ellentmondásosan használják a bírói ítéletek és az elméleti munkák. Ez oda vezet, hogy amennyiben egy bíró megállapítja, miszerint egy nemzetközi szerződéses rendelkezés közvetlenül nem alkalmazható, akkor igazán nem tudjuk mit ért a „közvetlenség” alatt, csak egy a biztos: ő a rendelkezést az adott ügyben nem fogja alkalmazni.

Példaként hozom a fogalmi zavar három jellegzetes formáját. (da) A jogélet szereplői hasonló helyzetekben ugyanazon szakszót vagy szakkifejezést eltérő értelemben vagy meghatározatlan értelemben használják, így mondanivalójuk megértése nehézségekbe ütközhet. (db) A szereplők elbeszélnek egymás mellett, mondanivalójuk – ha nem kellően konkrét megfogalmazással élnek - nem feszül egymásnak vagy nem illeszthető egymáshoz, bár ugyanazon szakkifejezéseket használják. (dc) Nem tudni, hogy egy meghatározatlan vagy ellentmondásos fogalom általános felhívása egy bírói határozat indokolásban, milyen szerepet játszik az adott ügy eldöntése során (valóban támogatja-e a végső következtetést az arra épülő érv). Ez - egy-egy vonatkozásban - megnehezítheti az egyes bírói határozatok összevetését és értelmezését is. Itt köszönettel tartozom Kovács Péternek, aki opponensi véleményében látványos példát hoz a gyakorlati zavarokra egy hipotetikus példával, mely bemutatja, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság által kibocsátott letartóztatási parancs teljesítése milyen problémákat okozna most a magyar jogrenden belül (Kovács 9-11).

¹ (Kövy Sándor:) T. T. Kövi Sáros Pataki Prof. Felelete és Kérdése. Tudományos Gyűjtemény (Trattner, Pest) 1818/4. 125.

(e) A nyelvi-logikai módszer alkalmazásával összefüggésben, Kecskés László hiányolja *Kocourek* eredményeinek felhasználását (Kecskés 2). Én úgy láttam, hogy *Kocourek - Wesley Hohfeld* rendszerének kritikájából kinövő - elemzései az alanyi jogok fajtáiról, jellemzőiről és érvényesülési helyzeteikről az absztrakció olyan magas szintjén állnak, hogy azokat az értekezésemben nem tudtam hasznosítani. Az értekezésemben az alanyi jogok fogalmát differenciálatlanul használom, mert a kutatási téma tükrében mélyebb analízisre nem volt szükségem. *Kocourek* egyes nézeteinek értékelését és kritikáját korábban egy tanulmányomban megtettem.²

Rá kell végezetül mutatnom arra, hogy *Kocourek* bonyolult analitikus rendszere (mely ugyanakkor *Hohfeld* elképzeléseinél pontosabbnak bizonyult) ma már többé-kevésbé feledésbe merült, bár a magyar szakirodalomban némi hatása fellelhető *Szászy Istvánnál*.

2. Kecskés László kifogásolja azokat a módszertani korlátokat, melyeket (tudatosan) magam elé állítottam. Elsősorban azt, hogy szándékosan kerültem a történeti megközelítést, és nem végeztem nemzetközi jog-összehasonlításokat. Mindezt a szélesebben vett tudományos összefüggések elhanyagolásának, illetve az elmélyülés kerülésének tekinti (Kecskés 3 és 15). Az opponens ezen észrevételeivel és megállapításaival nem értek egyet, a következő indokok alapján.

(a) Az értekezésem címe behatárolja a kutatási tárgyat: a nemzetközi jog magyar jogban való érvényesülésének egy vonatkozását elemeztem: a magyar jogalkotásban és joggyakorlatban használt fogalmi rendszer ellentmondásait, problémáit. A cél, pedig *a fogalmi tisztázással felvázolni egy zártabb nyelvi-logikai összefüggésrendszert*, mely segítségével biztosabban értelmezhetőek a nemzetközi jog érvényesülésével kapcsolatos jogi jelenségek. A téma megjelölése behatárolja a módszereket: szükségszerűen a szikárabb, nyelvi-logikai elemzés játszhatja a főszerepet. Mindezzel az értekezés elején tudatosan és kifejezetten számot vettem (értekezés 8-10).

(b) Az értekezés terjedelmének felső korlátja 16 szerzői ív. A nemzetközi jog-összehasonlítás, a történeti megközelítés, a jogszociológiai vonatkozások feltárása pusztán e témán belül több értekezéshez adna nyersanyagot. Úgy vélem, *a kutatási tárgy korlátozása* tudta biztosítani igazán a tudományos elmélyülést a témában. Valki László kifejezetten kiemeli, hogy helyesen jártam el, amikor nem az egész témát próbáltam feldolgozni, mert így mélyebbre tudtam ásni (Valki 1). De ezt közvetve végül Kecskés László is elismeri, hiszen a gyakorlatból kiinduló tudományos értékek létrehozásáról írt, valamint arról, hogy a pályázó rendkívüli fogalomképző erővel dolgozik (Kecskés 15, 2), ami nem arról tanúskodik, hogy az értekezés elemzései ne érintették volna a téma mélységeit. A másik két opponensem a kutatási téma és módszer ilyen lehatárolását egyértelműen elfogadta (Valki 1; Kovács 12).

(c) Maga az értekezés nem nélkülözi teljesen az összehasonlító módszert, bár az a nyelvi-logikai módszer szolgálatában marad. A különböző bírói ítéletek, vagy a bíróságok egyes

² Az analitikus jogdogmatika keservei: jogosultság, szabadosság, hatalmasság. *Jogelméleti Szemle* 2012/4. 15-57.

megállapításainak összevetése, különböző – egy-egy fogalomhoz tapadó – tudományos álláspontok egymás mellé állítása, ellentmondásaik kimutatása és értelmezési kísérletei, e módszer alá is besorolhatóak. Az értekezés nem nélkülözi a történeti kitekintést sem, bár ez is a nyelvi-logikai módszer eszköze marad (pl. a nemzetközi joggyakorlat fejlődése egyes részkérdésekben, vagy a kihirdetéssel kapcsolatos problémák megjelenése korábban, ahol az érvelésem jelentős részben történeti érveken alapul).

(d) Nem látom be, hogy sok, az értekezésben felvetett fogalmi probléma tisztázásánál a nemzetközi jog-összehasonlításból vett, vagy a történeti érvek meghatározóak lennének. Például a *formai absztrakt alkalmazhatóság*, a *tartalmi absztrakt alkalmazhatóság* és a *konkrét alkalmazhatóság* megkülönböztetése a nemzetközi jog érvényesülésének dualista dogmatikai környezetéből levezetett, döntően nyelvi-logikai érveken alapszik. Bár valószínűleg lehetne egy-egy részkérdésre további érveket találni, például más államok bírói gyakorlatából, de ezek nem konkluzívak, legfeljebb az eredeti érvelés díszítésére szolgálnának (kiegészítő érvek). Nem kétséges, hogy így az egyes téziseket alá lehetett volna részletesebben támasztani (Kecskés 15), de mindez messze túlmutatott volna az értekezés céljain és terjedelmén. Nincs olyan érvelés, melyet ne lehetne még kiegészíteni. Bár opponensem nem jelöli meg, mely tézisek alátámasztása lenne hiányos, úgy vélem, a bizonyító (döntően nyelvi-logikai) érveket a megállapításaim és elhatárolásaim mögött felsorakoztattam.

(e) Tartok tőle, az opponensem talán félreérthette az összehasonlító és történeti módszertől való tartózkodásomat; e mögött nincs eredendő idegenkedés vagy elutasítás (vö. Kecskés 15). Még csak a neves oxfordi professzor, *F. H. Lawson* közismert aforizmáját sem osztom, hogy a jog-összehasonlítás „szükségszerűen felületes marad”.³ Mindössze arról van szó, hogy az értekezésemben, a kutatási témát és annak határait tekintve, e módszereknek meglehetősen kis szerep jut.

3. A kritizált alkotmánybírósági határozatokkal vagy megállapításokkal összefüggésben Kovács Péter hozza fel, hogy a döntések értékelésénél figyelembe kell venni az emberi tényezőket, a gyakorlati korlátokat, az ügy sajátos kontextusát és azt, hogy a cél alapvetően a felmerülő probléma gyakorlati megoldása (Kovács 3, 12). Kiemeli a komplex értelmezés és az élő jog fontosságát (Kovács 8). Mindezzel alapvetően egyetértek, de csak bizonyos határok között, és a megközelítésemet néhány megjegyzéssel tovább tisztáznám.

(a) Egy ügy eldöntésénél az *esetlegességekkel*, az *ügy egyedi körülményeivel* számolni kell, de ez csak akkor elfogadható számomra, ha a döntés belül marad a jogszövegek mögött már kialakult dogmatikai kereteken, beleértve az ennek ereztét adó fogalmi összefüggésrendszert. A dogmatikai következetesség a jogbiztonság, és jellemzően az egyenlő jogalkalmazás előfeltétele. Az esetlegességeknek csak e kereteken belül kellene érvényre jutniuk. Mindebből következik álláspontom a jogértelmezéssel kapcsolatban: egy megoldásnak mindenneelőtt a

³ Az idézet forrása: *Methods of Comparative Law* (Szerk. Pier G. Monateri) Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2012. 82.

nyelvi értelmezés követelményeit kell kielégítenie, és csak utána, ennek kiegészítéseként jöhet szóba más értelmezési megközelítések használata. Ez az általam *szövegempirizmusnak* nevezett felfogásból adódik (értekezés 8).

(b) Az értekezésben kifejezett kritikáim sokszor dogmatikai (nyelvi-logikai) jellegűek és jellemzően nem *policy*- (célszerűségi) alapúak. Sokszor nem is egy alkotmánybíróági döntés kimenetelét kritizálom, hanem egy adott kérdéskör dogmatikai problémáinak felfejtéséhez vagy bemutatásához használok egyes határozatokat, vagy azokból vett megállapításokat.

(c) A kritikáim nem öncélúak. Amikor bizonyos témák elemzésénél az elemző belefut ellentmondásos vagy nehezen összeilleszthető alkotmánybíróági megállapításokba és doktrínákba, akkor az elemzés szükségszerűen kritikába torkollik (függetlenül attól, hogyan döntötték el az ügyet). Ekkor csak a kritikai megközelítésen alapulhat egy zártabb dogmatikai rendszer megalapozása. Ugyanakkor az ellentmondásos gyakorlat mögött meghúzódhat olyan tényező is (vö. Valki 4), hogy az alkotmányi szabályozás szövege nehezítheti a gyakorlatban a koherensebb megközelítés kialakítását [itt például az Alaptörvény E) cikkére, illetve a hatályát veszített Alkotmány 2/A. §-ra gondolok].

4. Az opponenseim véleményükben gyakran utalnak az Európai Unió jogára, illetve annak érvényesülésére a magyar jogban (Valki 3, 4; Kovács 7-8; Kecskés 6-13), esetlegesen hiányolva az állásfoglalásomat valamely, ezzel összefüggő kérdésben (pl. Valki 4). A hiányérzetet bizonyos vonatkozásban jogosnak tartom.

(a) Az értekezés témájáról igyekeztem leválasztani az uniós jog érvényesülését a magyar jogban. Ennek három egyszerű oka van. (aa) Az Alaptörvény a magyar jogban egészen más kereteket és érvényesülési feltételeket biztosít az uniós jognak [E) cikk, megelőzően az Alkotmány 2/A. §-a], mint a nemzetközi jognak [Q) cikk, korábban az Alkotmány 7. § (1) bekezdése]. (ab) Az uniós jogrend - bár nemzetközi jogi alapokon áll, de - egy sajátlagos, a nemzetközi jogtól elkülönülő jogrend, egyedi vonásokkal (*Costa v ENEL*-ítélet).⁴ (ac) A területi korlátok, mert az uniós jog tagállami jogokban való érvényesülése egy külön értekezés (és akár könyvek) témája lehetne.

(b) Ugyanakkor a leválasztás nem lehetett teljes: a nemzetközi jog és az uniós jog érvényesülésénél a problémák gyökerei alapvetően ugyanazok, az eltérő szabályok és feltételek ugyanazon kérdésekre adnak választ. E dilemma miatt időnként utaltam az uniós jogra, ha úgy láttam, hogy a párhuzam megvilágíthatja a nemzetközi jog viselkedésének valamely vonatkozását a magyar jogban. Ezeket a párhuzamokat kézben kellett tartanom, hiszen a téma kifejtésénél elsodródhattam volna a kijelölt témámtól. Amit kifejezetten vállaltam az uniós joggal kapcsolatban az volt, hogy az uniós jog érvényesülésével kapcsolatos finomabb fogalomrendszert hasznosítom. Ez szolgálta azon célokat, hogy a nemzetközi jog belső jogban kifejtett joghatásaira helyezzem a hangsúlyt (pl. közvetlen és közvetett hatály kérdése). Bár Kecskés László úgy véli, hogy az uniós jogi párhuzamok

⁴ 6-64 Flaminio *Costa v E.N.E.L.* ECLI:EU:C:1964:66; para. 3.

visszafogott használata nem volt igazán megtermékenyítő a nemzetközi jog érvényesülésével összefüggő problémák feltárásánál (Kecskés 3), én úgy látom, hogy az uniós jog joghatásaival kapcsolatban kialakult fogalmi rendszer óvatos és kritikus használata sokat segített a nemzetközi jog belső jogi érvényesülésének differenciáltabb megközelítésében és leírásában (vö. pl. a közvetlen alkalmazhatóság, valamint a közvetlen és közvetett joghatások összefüggéseinek felvázolásánál, értekezés 182-202).

(c) Az opponenseim hiányérzetét ott jogosnak tartom, hogy nagyobb teret szánhattam volna azon jogforrások elhatárolásának, melyek nem egyértelműen tartoznak az uniós joghoz, illetve a nemzetközi joghoz [pl. uniós alapító szerződések, az Unió által kötött nemzetközi szerződések, vagy az uniós célok érdekében, a tagállamok által kötött nemzetközi szerződések (pl. Költségvetési Paktum)]. Így többször visszatérő probléma volt, hogy uniós jogi normával kapcsolatban lehet-e népszavazást tartani, vagy azok nemzetközi jogi jellege ennek akadályát képezi-e (Kovács 7). Bár az *uniós nemzetközi szerződések* minősülésének szabályait röviden összefoglaltam (értekezés 162, 196), erre részletesebben nem tértem ki (korábban a témáról két tanulmányt írtam).⁵ Ebből ered, hogy - amint Valki László rá is mutatott - nem értékeltem az értekezésben az Alkotmánybíróságnak az uniós jog belső jogi helyzetére vonatkozó, szűkítésekkel mindmáig érvényes alapidoktrínáját, mely szerint az „uniós jog uniós jogként a belső jog része” [72/2006. (XII. 15.) AB határozat].

5. Kecskés László kifogásolja az *elsőbbség fogalmának használatát*, és részletes érveléssel kívánja bizonyítani, hogy az *elsőbbség és elsődlegesség megkülönböztetése* nélkülözhetetlen az általam elemzett kérdésekben (Kecskés 5-13). Az uniós joggyakorlatból kiindulva, opponensem az elsődlegesség alatt érti körülbelül azt, amit én az elsőbbség alatt, míg az elsőbbséget – egyfajta dinamikus fogalomként - inkább az Unió jogrendjében hosszú ideig divatos előfoglalási, vagyis *pre-emption* elméletéhez kapcsolja. Állítja, hogy e megkülönböztetésre támaszkodnom kellett volna az értekezésben. Az alábbi indokok alapján úgy vélem, hogy az értekezésben nyújtott elemzésnek ez nem vált kárára.

(a) Az értekezés döntően a nemzetközi jog belső jogban való érvényesülésével foglalkozik. A nemzetközi jog és belső jog viszonyát a magyar nemzetközi jogászok már régen és egyöntetűen az „elsőbbség” szóval jellemzik. Ezen *egyöntetű jognyelvi szokás* miatt, nem tértem ki a superioritás, a szupremácia, a primátus, a prioritás és az elsődlegesség szavak mögött megbújó fogalmak elemzésére, (melyek időnként ugyancsak felbukkannak a magyar szakirodalomban is). Már csak azért sem, mert a nemzetközi jog érvényesülését nem olyan statikus fogalommal kívántam leírni, mint a nemzetközi jogászok által általánosan használt elsőbbség, hanem a joghatásokra helyeztem a hangsúlyt.

(b) A nemzetközi jogban nincs hagyományos értelemben vett hatáskörmegosztás, nincs előfoglalási elmélet sem (ez egyes szövetségi államokban és az Unióban ismert). Így a

⁵ Milyen mértékben nemzetközi jog az Európai Unió joga a magyar alkotmányos gyakorlatban? In: International Law – A Quiet Strength (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh) (Ed. Péter Kovács), Pázmány Press, Budapest, 2011. 287-300; valamint A Költségvetési Paktum alkotmányos helye: kérdések és kétségek. In: Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE ÁJTK, Szeged 2014. 31-42.

nemzetközi jog jelenlegi helyzetének leírása nem kíván olyan dinamikus fogalmat, mint amire az opponensem utalt.

(c) Valóban célom volt az értekezésben, hogy az uniós jogból hasznosítsak fogalmakat a nemzetközi jog érvényesülésének differenciáltabb leírására. Ilyen elsősorban a „közvetett hatály”, a „közvetlen hatály” és kapcsolódó fogalmak, mely azon törekvésemet szolgálta, hogy a nemzetközi jog joghatásaira összpontosítsak.

(d) Nem vitatom a szellemességét és megvilágító erejét az elsőbbség és elsődlegesség megkülönböztetésnek, mely a magyar jogirodalomban E. D. Cross nyomán Kecskés László nevéhez fűződik, és amelyet nagy erővel fejtett ki már korábbi könyveiben is.⁶ Viszont ez az előfoglalás elméletével együtt értelmezhető és az uniós jogrenden belül alkalmazható. Opponensem is utalt rá, hogy az elsődlegesség/elsőbbség megkülönböztetésére vonatkozó kiegészítései csak távolabbról kapcsolódnak az értekezés témájához (Kecskés 13). Ezzel egyetértek, és itt nem térek ki az előfoglalási elméletet illető felvetésekre. Annyit rögzíték, hogy magát az elméletet, és a felhozott, 1986-ban eldöntött *CERAFEL*- és az 1988-ban eldöntött *Bulk Packages*-ügyeket (melyek vonatkozó megállapításai mindazonáltal az 1983-ban hozott, *Apple and Pears Development Council*-ítéletben gyökereztek,⁷ de az alapvetést jelentő határozott, eredeti megfogalmazást mégiscsak az 1978-ban hozott *Simmenthal (II)*-ítélet 17-18. pontjában kaptak⁸) én magam másként értékelem, mint azt opponensem teszi.

6. Kovács Péter hiányolja az értekezésből több (szám szerint hat) alkotmánybírósági határozat feldolgozását és vizsgálatát, de egyben hozzá is teszi, hogy ezek az értekezés témáját tekintve nem a legfontosabbak (Kovács 4-7). Bár a hiányolt határozatok nagyobb részét ismerem, az opponens nagy alkotmánybírói tapasztalatát aligha áll módomban ellensúlyozni (a felhozott határozatok többségénél az opponensem vagy előadó alkotmánybíró volt, vagy kisebbségi véleményt jegyzett). Ugyanakkor a kifogással csak kisebb részben tudok egyetérteni, az alábbiak alapján.

(a) Három szempont igen fontos a kifogás tartalmi megítélésénél. (aa) Az értekezésem témáját elsősorban azok az alkotmánybírósági határozatok (a továbbiakban AB határozat) érintik, amelyek a nemzetközi jog magyar jogban való érvényesülésének formai, tartalomfüggetlen jellemzőiről, feltételeiről tartalmaznak megállapításokat. Egy AB határozat nem válik használhatóvá számomra önmagában attól a tényről, hogy az egy nagyon fontos nemzetközi jogi kérdésről tartalmaz megállapításokat, vagy nemzetközi szerződést használ a döntés alátámasztására. (ab) Az egyes AB határozatokat nem átfogóan dolgoztam fel és értékeltem, hanem a kutatási témámat érintő megállapításokat emeltem ki. Esetenként az is irreleváns volt, hogy mi volt a határozat tárgya, vagy mi lett a döntés kimenetele. (ac) Lényeges, hogy a figyelembe nem vett AB határozat a következtetéseimre, részkövetkeztetéseimre hatással

⁶ Pl.. Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció. (1. kiadás) HVG-ORAC, Budapest 2003. 390-405. o.

⁷ 222/82 *Apple and Pear Development Council v K.J. Lewis Ltd and others*. ECLI:EU:C:1983:370; para. 23.

⁸ 106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*. ECLI:EU:C:1978:49; paras. 17-18.

lehetett volna-e. Előre leszögezem, hogy a hat AB határozat között egyik sem tartalmaz ilyen tételt, megállapítást.

(b) Az 5/2004. (III. 2.) AB határozat (népszavazási kezdeményezés a kettős állampolgárságról) arra példa, ahogy az Alkotmánybíróság az 1997. évi strasbourgi állampolgársági egyezmény 2. és 5. cikkét értelmezte (III/2-3. pont). Bár a határozat tankönyvi jelentőségű az állampolgársági jog vonatkozásában, megállapításai az értekezésben foglalt következtetéseimet érdemben nem érintik.

(c) A 35/2007 (VI.6.) AB határozat (népszavazási kezdeményezés a NATO-szerződés felmondásáról) legfőbb jogtétele, hogy nem megengedett népszavazást tartani nemzetközi szerződések felmondásáról. Bár e tétel tekintetében a többség csak 7/4 arányú volt, a döntés elsősorban alkotmányjogi jelentőségű (a népszavazás akadályai), és nem nemzetközi jogi.

(d) Két felhozott AB határozat népszavazási kezdeményezés kapcsán azt vizsgálta, hogy az uniós alapító szerződések vagy más uniós jogi normák mennyiben lehetnek forrásai *nemzetközi jogi* kötelezettségeknek, és mikor minősülnek *sui generis* uniós jognak (12/2007. AB határozat és 61/2008. AB határozat). Az előbbiekben utaltam arra, hogy az uniós nemzetközi szerződések minősülését részletesebben ki kellett volna fejtenem (a nemzetközi jog fogalmi határainak meghúzásánál), és ebben az esetben e két AB határozatot is be kellett volna vonnom a vizsgálat körébe.

Kovács Péterrel egyetértek abban, miszerint a 61/2008. (IV. 29.) AB határozat (népszavazási kezdeményezés a Lisszaboni Szerződésről) valóban tisztázta, hogy - ugyan az addigi alkotmánybírósági gyakorlat az uniós alapító szerződéseket a belső jog részét képező *sui generis* uniós jogi normának, és nem nemzetközi szerződésnek tekintette, azonban - a még hatályba nem lépett alapító szerződéseket, nemzetközi szerződésnek kell tekinteni, például a népszavazási kezdeményezések elbírálása során (III/3. pont). A határozat ezáltal korlátozta a 72/2006. (XII. 15.) AB határozatban kifejtett, az „uniós jog uniós jogként a belső jog része” doktrínát.

(e) A 766/B/2009. AB határozatban (szomáliai magánútlevelek elismerésének ügye) az Alkotmánybíróság nemzetközi jogi normát nem értelmezett és alkalmazott, csak közösségi jogot (IV/1-2. pont). A határozat megállapításai az értekezésben foglalt következtetéseimet érdemben nem érintik.

(f) Az 1/2011 (I. 14.) AB határozat (prostituáltak kötelező orvosi vizsgálata) nagy jelentőségű ügy, hiszen az Alkotmánybíróság nemzetközi szerződésbe (az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában kötött egyezmény, New York 1950) ütközés miatt magyar jogszabályi rendelkezést semmisített meg. A határozat megállapításai az értekezésben foglalt következtetéseimet érdemben nem érintik.

7. Valki László kifogásolja, hogy a nemzetközi szerződést beiktató törvényt a magyar jogforrási hierarchiában a többi törvénnyel azonos rangúnak tekintem (Valki 3). Szerinte ez azért nem igaz, mert a törvényben kihirdetett nemzetközi szerződéssel ellentétes

magyar törvényt az Alkotmánybíróság megsemmisítheti (Valki 4). Az opponensem kifogásával az alábbiak miatt nem tudok egyetérteni.

A magyar jogrendszerben érvényesülő jogforrási hierarchiában nincs különbség két törvény között amiatt, mert az egyik nemzetközi jogi tartalmú, azaz kihirdető (helyesen beiktató) jogszabály. A jogforrási hierarchia formai ismérvek alapján strukturált, és ez alapján kell értékelni, a tartalomtól elvonatkoztatva (mindezt opponensem is elismeri). A kihirdető törvény viszont tartalmánál fogva sem magasabb rangú (bár ezt a szempontot a jogforrási hierarchia nem érzékeli). A nemzetközi szerződésbe ütközésnél az Alkotmánybíróság azért semmisíthet meg egy belső jogszabályt az Alaptörvény Q) cikke alapján, mert magába a nemzetközi szerződésbe (mint nemzetközi jogforrásba) ütközik, és nem azért, mert az azt kihirdető törvénybe. Így egy kihirdető törvény a gyakorlatban sem lesz magasabb rangú pusztán azért, mert olyan nemzetközi szerződést hirdet ki, mellyel egyébként egy másik törvény ellentétes tartalmú.

8. Az alkotmányértelmezésnél használható értelmezési támpontok kérdésénél Valki László nem ért egyet azzal, a kivételt tartalmazó megállapításommal, hogy „az Alaptörvény esetében is figyelembe kell venni a szóban forgó normákat [ti. a nemzetközi jog normáit], kivéve azokat az eseteket, amelyekben e normák az Alaptörvény céljaival, a Nemzeti hitvallással vagy a történeti alkotmány vívmányaival ellentétesek.” (Valki 4).

Az értekezésben (a fentiekhez képest apró eltérésekkel) a következő található: „a nemzetközi jogi normák kötelező értelmezési támpontként veendő figyelembe az alkotmányi szabályok tartalmának meghatározásánál, és értelmezési elsőbbségük van, amennyiben az Alaptörvény céljai, a Nemzeti hitvallás vagy a történeti alkotmány vívmányai (mint konkurens értelmezési támpontok) esetleges ellentétes tartalma nem jön figyelembe az értelmezendő alkotmányi szabály értelmezésénél” (értekezés 118). Így a következtetés arra vonatkozik, hogy a nemzetközi jognak nincs értelmezési elsőbbsége abban az esetben, ha az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésében foglalt értelmezési támpontok ellentétes tartalma szerepet kap a jogi probléma mérlegelésénél. Ekkor a Q) cikk (2) bekezdésben és az R) cikk (3) bekezdésben foglalt két alkotmányi parancs ütközik egy konkrét alkotmányértelmezés kontextusában. A nemzetközi jog ekkor is érvényesülhet, de nem értelmezési elsőbbsége miatt, hanem az Alkotmánybíróság *hic et nunc* értékelése alapján. Mindezen következtetéseket nem ássa alá az a tény, hogy - ahogy opponensem egyébként rámutat - az R) cikkben értelmezési támpontként szereplő történeti alkotmány tartalmát tekintve meghatározatlan.

9. Formai kifogásként Kovács Péter hozza fel, hogy az értekezés végén az AB határozatok sorrendje nem világos; valamint azt, hogy az értekezés végén a nemzetközi bírósági határozatok jegyzékében a nemzetközi bíróságok ítéleteit és tanácsadó véleményeit összefoglalóan határozatoknak nevezem; valamint azt, hogy az értekezés végén a nemzetközi bírósági határozatok jegyzékében az Unió bíróságainak ítéleteit határozatoknak nevezem (Kovács 4).

(a) Az AB határozatok és végzések listája nem elfogadásuk időbeli sorrendjét tükrözi. A határozat vagy végzés száma alapján soroltam fel őket oly módon, hogy a számban szereplő évszám a csoportképző elem növekvő sorrend szerint (1990-2016), majd ezen belül az elhelyezést a sorszámok növekvő sorrendje határozza meg. (Ugyanezen elvet alkalmaztam az Unió bíróságainak határozatainál).

(b) A Nemzetközi Bíróság és az Állandó Nemzetközi Bíróság esetében a felsorolásnál nem választottam külön az ítéleteket és a tanácsadó véleményeket, így a címben összefoglalóan ezek felső fogalmát, a határozatok szót használtam. Ennek nyomán, a határozatok szót egységesen ugyanígy alkalmaztam a többi nemzetközi bíróságnál is, noha azoknál a felsorolás csak ítéleteket tartalmaz.

(c) Az irodalomjegyzékből kimaradt az alábbi, többször hivatkozott munka (Kovács 4), melynek bibliográfiai adatait itt megadom.

Kende *et al.* (2014):

Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): Nemzetközi jog. Wolters Kluwer, Budapest 2014.

* * *

Minden olyan észrevételre igyekeztem válaszolni, amelyeknél az opponens véleménye akár kifejezetten, akár burkoltan, de érzékelhetően eltért vagy eltérhetett az értekezésben kifejtettektől. Köszönöm az opponenseimnek, hogy elvállalták értekezésem bírálatát, és még egyszer köszönöm alapos, értékes észrevételeiket, melyek nagy segítséget nyújtanak a nyilvános vitára történő felkészüléshez.

Szeged, 2017. január 28.

Blutman László
pályázó